

Проф. др СЛОБОДАН ВУКИЋЕВИЋ

ДЕМОКРАТИЈА У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ФЕДЕРАЦИЈИ - ИЗМЕЂУ ПРИНЦИПА И ЦИЉЕВА

1. ЕЛЕМЕНТАРНО ТЕОРИЈСКО УВОЂЕЊЕ

Садашње југословенско друштво (СРЈ) налази се у процесу трансформације, што је неизбежан контекст у којем се мора разумјевати, тумачити и објашњавати процес демократичности поретка.

Сва значаја питања трансформације социјалистичких друштава најдиректније су везана за проблем дефинисања циља ове велике друштвене промјене.

Теоријско-методолошка скица социолошког изучавања проблема дефинисања циља трансформације социјалистичких друштава, која ће овдје бити изложена, обухвата следеће елементе:

1. Субјект или субјекте (њихову структуру и карактер)
2. Принципе (од којих субјекти полазе у дефинисању циља)
3. Циљеве
4. Стратегију и тактику (које се примјењују у остваривању циљева)
5. Вредносни систем (стандарде и валоризационе критеријуме)
6. Резултат (достигнуто стање)

На бази ових елемената и њиховог међусобног односа социолошка наука може пратити континуитет везе *каузалног и њелеолошког* момента, без чега није могуће објаснити, тумачити и разумјети трансформацију, тј. одговорити на кључно питање: куд иду бивша социјалистичка друштва.

Циљ је рационална конструкција одређеног стања, облика, ситуације, тачке која субјективну намјеру појединца, групе, институције усмјерава и прати до њеног остварења. Значи, циљ обухвата стање, намјеру, правац, вјеру у достигнуће и само достигнуће - остварење. Постављање циља и његово постигнуће претпоставља временску дистанцу с обзиром на коју разликујемо: непосредне циљеве, затим краткорочне, средњорочне, дугорочне (трајне) циљеве и посебно крајње циљеве. Крајњи циљеви се не постављају само са становишта временске димензије. Они имају и значење остварења основне функције покрета или активности, примарности или

апсолутности у односу на све друге елементе који им морају бити потчињени, некад означавају сукоб генерација - некад континуитет њиховог дјеловања, итд.

На основу чега се поставља циљ, односно на основу чега се прави рационална конструкција стања које желимо постићи? Још значајније: Ко поставља циљ и да ли је то субјект спреман и способан да оствари жељени домет? Очигледно, расправа о циљу мора захватити цјелину појаве (односно бића), а то се може учинити заједно: *каузалним њијом* објашњења који се заснива на откривању узрока и *џелеолошким њијом* објашњења који трага за сврхама и циљевима. (М. Ковачевић, 1980)

Циљ као рационална конструкција заснива се на одређеном сазнању, искуству. Систематизовано сазнање формулисано у општим принципима постављењем циља доживљава конкретизацију, при чему је позната могућност да општи принцип свако интерпретира на свој начин. Ако је циљ конкретизација општег принципа-начела, од стране одређеног субјекта: појединца, групе, организације, институције, онда није неочекивано да долази до извјесног несклада између циља и принципа на основу којег је постављен. То често производи унутрашњу контрадикцију код одређених субјеката који у име остварења одређеног циља мора да крши полазне принципе. Посљедице несклада принципа и циљева су драстичније за субјекте који нијесу у могућности да изврше одговарајући утицај у постављању циљева, али их морају прихватити као своје.

Остваривање циља је незамисливо без одговарајуће *сџраџеџије* и *џакиџије*.

Стратегија се бави припремањем и вођењем процеса у цјелини, појединих етапа и усклађивањем стратешких дејстава.

Тактика обухвата конкретне активности: избор облика организације и дјеловања у конкретним условима појединих фаза остваривања циља.

Вредносни сџстем је укомпонован у саме принципе, а у процесу остваривања циља прецизиран кроз систем стандарда и валоризационих критеријума, служи за процјену да ли се постављени циљ остварује.

Назначена скица нема само теоријско-методолошки значај. Прецизирање назначених елемената има задатак отклањања нејасноћа и неспоразума до којих долази у дефинисању циља, несклада принципа и циља, циљева и средстава итд.

Друштвена стварност нарочито обилује овим проблемима до којих долази некад спонтано, а чешће је то израз интереса посебних групација, класа, слојева, институција, па и појединаца. Све је то у основи одређено структуром и карактером појединих субјеката, њиховом друштвено-историјском организацијом и позицијом који се јављају као главни актери успостављана принципа, циљева, стратегија и тактике и система вредновања постигнутих резултата.

Истицање појединих елемената друштвене стварности не значи занемаривање *цјелине друштва*, друштвених околности односно друштвене ситуације и *њене логије*. "Логика ситуације" је битна и за друштвену праксу и за друштвену науку. Попер наглашава да наше понашање, наши поступци, наше дјелање налазе објашњење у појмовима ситуације у којој се

догађају, више него у нашој људској природи и њеним психолошким карактеристикама. (Попер, 1993.) Ово морамо имати у виду не само када су у питању појединци и њихово понашање него и када су у питању институције, друштвене организације, па и друштво у цјелини. За друштвену науку то је битан методолошки оквир у којем се проучава однос рационалног, емотивног, традиционалног и ирационалног. Та "граница" омогућава да се види и оно иза границе, тј. да се објасни, разумије и тумачи како људска акција у крајњем превазилази и ситуациону логику. Социолошкој науци да заснује научно предвиђање: ко ће повести такву акцију, ко ће поставити такав циљ, ко ће ући у такву "ирационалност".

У одређеним друштвеним околностима *универзалности друштвене промјене добија конкретан и специфичан израз*. То има за посљедицу разривање система вриједности (стандарда и критеријума) као рационалне мјере у ситуацији о којој говоримо. Наравно, подразумева се и постојећи систем вриједности који већ у полазишту, заснивању принципа и начела на основу којих се поставља циљ, има одређени утицај. Конфликтност процеса се тиме показује као природан спој конститутивних елемената а не признаје противречности, што је по Поперу тријумф науке а не њен пад (Попер, 1993). Тако се и држава, на примјер, као друштвена институција може објашњавати као природан спој појединца за заједницом, а не као "признање да се друштво заплело у неразрјешиве противрјечности". У том контексту "борба" за очување власти и демократија не морају бити противрјечни. Наука управо треба да тај однос или те односе разумијева, тумачи и објасни као *нейроиврјечне односе* и у том смислу *рационално засноване*. Јер, ако је појединцима нужно да живе у заједници, и да у том смислу конституишу одговарајуће институције - па и државу као једну од најбитних институција - логично је да своје односе са њима и своје мјесто у њима морају успостављати на рационалан начин и односе са њима постављати на рационалним основама. Ако ове односе дефинишемо као противрјечне, онда прихватамо њихову ирационалну заснованост. У том контексту посматрамо, и избор носиоца друштвене промјене: у првом случају избор ће бити извршен на рационалан начин, у другом примарност ће добити ирационални елементи.

2. СОЦИОЛОШКА ЕКСПЛИКАЦИЈА ТРАНСФОРМАЦИЈЕ И ДЕФИНИСАЊА ЊЕНИХ ЦИЉЕВА

Дефинисање циља трансформације је извјесно предвиђање, а друштвена стварност је сложена и тешко предвидива. Метод "историјског пророчанства" се показао неадекватним. Радикални револуционарни захвати у мијењању друштва по правилу су давали супротне ефекте. Они се заснивају на тзв. утопијском инжењерингу и одређивању крајњег циља промјене, што је у основи нерационалан поступак, јер не постоје рационалне методе да одредимо шта је то крајњи циљ и која су то најбоља средства за његову реализацију. Због тога је овај поступак увијек водио у тоталитаризам, а тоталитаристи обожавају државу, нацију и историју у значењу какво им они придају (Попер, 1993). Рационалну основу могу имати једино

поступне друштвене промјене методом "друштвеног инжењеринга корак по корак". Оне се заснивају на систематизованом сазнању и искуству. Обухватају цјелину друштвеног живота и дјелања (рационалног, ирационалног, емотивног, традиционалног), узајамно дјеловање материјалних, културних и организационих фактора, што резултира у успостављању апстрактних друштвених односа и социјалних закона.

Основни елементи (теоријски и искуствено утемељени) од којих треба поћи у разумијевању друштвене цјелине, структурално и динамички, јесу *индивидуа* и *институција*. На бази ових елемената можемо трагати за рационалним односом појединац-заједница, прогресивним друштвеним промјенама и давати смисао историји уклањајући противрјечности друштвене цјелине откривањем и борбом против "највећих и најпречих зала друштва" (Попер, 1993), а не чекати остварење крајњих циљева.

Имајући у виду сазнање и искуство да је човек, рационално биће захваљујући рационалности других људи, такође хумано и морално биће захваљујући хуманости и моралности других, основни моменат друштвене цјелине јесте *индивидуалнијеи уједињење*, а не неки посебно издвојени, одабрани - од Бога, Партије итд. - појединац, слој, елита.

Резултат и просперитет индивидуалитета уопште се испољава кроз могућност свих грађана да учествују у владавини и остварују своја стремљења и способности. Они то могу учинити на рационалан и организован начин - легално и легитимно - једино преко одговарајућих (демократских) *институција*. Једино преко институција грађани могу на плански начин конкретизовати своју сигурност и слободу, поготову ако имају позицију да контролишу да ли је одређена институција "адекватно планирана и организована да служи њиховим циљевима" (Попер, 1993).

Преко облика институција као "идеалног типа" могу се пратити објективно не само одступања од плана него и узроци тог одступања. Праћењу, односно контроли, овдје су подвргнути не само циљ него и принципи од којих се пошло у постављању циља, а затим и стратегија и тактика која се користи, као и систем вриједности односно стандарди и валоризациони критеријуми на основу којих се врши процјена остварених резултата. Због тога је необично важно да не долази до мијешања ових елемената: принципа, циља, стратегије и тактике и система вриједности иако се они налазе у односу конституције цјеловитог процеса. Тиме се обезбјеђује не само прецизно постављање и праћење свих ових елемената него и одбрана од глорификације, апсолутизације и догматизације било којег елемента у друштвеном животу и развоју човека и друштва.

У том смислу узимамо *приватну својину* као природно исказивање и задовољавање човјекских материјалних и духовних потреба. А приватна својина, њена природност, има природни миље у одговарајућем облику заједнице, односно њеним институцијама. Издвајање приватне својине није њено апсолутизовање, већ омогућавање изворне креативности појединца и људске акције уопште да у конкретним друштвеним околностима (гдје је својина "институционализујућа" а не само "институционализована" категорија) дође до изражаја и да се непрестано потврђује и доказује својом креативношћу. Значи, не ради се ни о каквој априорној, загарантованој

примарности приватне својине у односу на друге облике својине, већ једноставно о испољавању људске природности. То је основа за успостављање одговарајућих институција које ће уважавајући потребе свих чланова заједнице и законитости заједничког живота, одговарати постављеним циљевима. Приватна својина је основ других, изведених облика својине, који су нужно секундарни а не равноправни.

На оваквом односу грађани-институције испољава се конкретност једног друштва без крајњих циљева и историјских заблуда. Друштвена целина се успоставља на бази релевантних елемената који су потребни једном цивилизованом грађанском друштву. Индивидуалитет уопште је онај оквир у којем се испољава сваки грађанин на бази својих способности и спремности. Институција сабира резултате индивидуалитета уопште. Демократија је у том процесу скуп институција конституисан тако да допушта контролу власти од стране грађана.

Дефинисање циља трансформације социјалистичког друштва (многи га означавају као комунистичко) захтијева да ова општа сазнања конкретизујемо имајући у виду три фазе ове друштвене својине:

1. *укидање социјализма (емпиријско)*
2. *транзиција*
3. *успољављање ново* *друштва (грађанско* *демокрајско).*

У питању је трагање за рационалним односом конститутивних елемената назначених фаза трансформације: грађана, институција, својине, права, државе, тржишта итд. Основне карактеристике ових фаза могли бисмо скицирати на следећи начин:

социјализам (емпиријски) (стање које треба укинути)

1. Тоталитарност друштвеног живота - статичко друштво; развој није иманентан већ споља наметнут; политичка контрола институција а не грађанска. Актер промјене непотребан.

2. Командно-планска улога колективно-власничке класе структурно неопходна, а њена репродукција наметнута као логика опште репродукције друштва.

3. Монопол колективне (државно-друштвене) својине што онемогућава развој тржишне привреде на бази приватне својине; систематски се ствара неравнотежа између појединих области живота и рада: производње и потрошње, између различитих привредних грана, неравнотежа регионалног развоја итд., а у сфери друштвених односа систематски се производе друштвени сукоби, атомизација и сегментација друштва и немогућност аутономног задовољавања основних потреба грађана тако да су они и непрестаној зависности од владајуће структуре.

4. Класни колективизам и монополске институције.

транзиција (период преласка старог у ново друштво)

1. Антисистемске метастазе незадрживе: редуција економске моћи владајуће групације и плурализам својине; политички плурализам; развој вишестраначког парламентаризма; успостављање (бар по форми) новог институционалног поретка.

2. Актер промјене неконституисан структурално, интересно и мотивационо; успостављена и учвршћена номенклатура представља озбиљну сметњу промјени.

3. Опасност обнављања досадашњег ауторитарног друштвеног система: државни монопол у привреди; идеолошки монопол; процес друштвеног преображаја инаугурише се "одозго" политичким средствима - дакле на командно-волунтаристички начин: становништво осиромашено, атомизовано и ауторитарно орјентисано; спољни фактор инсистира на: принципу "неједнаке" размјене; строгој контроли уложених средстава и задржавању ових земаља у позицији периферије.

4. Националистички колективизам и монополске институције.
ново друштво (грађанско демократско друштво)

1. Динамичко друштво у којем се претпоставке за друштвени развој непосредно стварају; одвајање државне и друштвене сфере и успостављање аутономије материјалне, политичке и духовне репродукције друштва; репродукција владајућег начина производње могуће само у случају ако се затечени услови производње трајно мијењају.

2. Приватна својина основа човјекове сигурности и слободе сигурности и слободе те тржишне привреде, чиме се стварају услови у којима је економска либерализација претпоставка политичке либерализације. Актер промјене се конституише на рационалној основи.

3. Успостављају се институције и политичке структуре које ослобађају предузетничку иницијативу у смислу: креативности, конкурентности, добити и ризика.

4. Индивидуалитет уопште са одговарајућим институцијама друштва које контролишу грађани, тј. са демократским институцијама које имају легитимитет.

Дата скица карактеристика појединих фаза трансформације социјалистичких друштава указује не само на сложеност ове друштвене промјене као цјелине него и на тешкоће у прецизирању појединих фаза. Често употребљавани појам *транзиција* је проблематичан (Лазиф, 1995). Шта представља сами чин рушења социјализма и да ли одмах можемо говорити о успостављању демократског поретка, или се ипак ради о некој новој варијанти ауторитарног поретка са извјесним демократским обиљежјима? Митев га назива "продемократијом" коју обиљежава "изузетно особена комбинација резидуалних рестрикција, слободе и анархије... Продемократију карактеришу контрадикције између законодавне сфере и социјалне реалности као и контрадикције између законодавне сфере и социјалне реалности као и контрадикције унутар саме законодавне власти". (Према: В. Гоати 1994) О. Donnell користи термин "делегирана демократија", којим означава нову врсту демократије која је настала у Латинској Америци и посткомунистичким земљама након раскида са старим режимом (према: В. Гоати, 1994). "Делегирана демократија" полази од премисе да је предсједник на непосредним изборима добио пуна овлашћења бирача и да је једино ограничен чињеницом постојећег односа моћи и уставним ограничењем мандата. У овој демократији, за разлику од представничке, одговорност предсједника је искључиво вертикална - према бирачима, али

не постоји такозвана хоризонтална одговорност према другим институцијама, прије свега према парламенту. Многи аутори наглашавају да је чин успостављања демократског поретка само један моменат трансформације и да је процес његове консолидације неупоредиво сложенији и тежи. Консолидација значи, у ствари, постизање легитимности поретка. О постизању консолидације може се говорити, према Przewarskom, "када у датим политичким и економским условима посебан систем институција постане једина у граду, када нико не може да замисли дјеловање изван демократских институција, када све оно што губитници желе да ураде јесте да поново покушају у оквиру истих институција у оквиру којих су управо изгубили". (Према: В. Гоати, 1994) Досадашња сазнања и искуство дају за право и пројекцијама формулисаним као "брзи крај" демократског поретка, ако се поново успоставе ауторитарни режими или "дуготрајно пропадање" демократског поретка, ако демократске институције не успоставе правила игре и остваре аспирације грађана (В. Гоати, 1994).

Очигледно, процес трансформације социјалистичких друштава мора обухватити укидање старих институција ауторитарног система, успостављање демократског поретка, али и његову консолидацију. У овом процесу фаза транзиције као период прелаза старог у ново друштво је неминовна. Она се не може, бар са социолошког становишта, одредити као "период од распада старог режима до одржавања првих слободних избора". *Социолошки појам транзиције мора обухватити и период легитимизације демократских институција. О новом друштву можемо говорити тек кад систем демократских институција профункционише као "правило игре" у остваривању аспирација грађана. Уочавање специфичности назначених фаза трансформације је значајно и са становишта дефинисања циљева и њиховог остваривања.*

Прецизност и досљедност у односу принципа, циљева, стратегије и тактике, вредносног система и резултата - представља аналитички оквир који социолошком проучавању трансформације социјалистичких друштава обезбјеђује научну утемељеност и цјеловитост. *У овом низу главна карика је однос основних принципа и циљева. Прецизна и досљедна веза каузалног и теолошког се држи на овој карници, јер нужности сама по себи не обезбјеђује остварење циља.*

3. НОВИ ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПОРЕДАК КАО ЦИЉНО ДЕФИНИСАЊЕ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ДРУШТВА

Назначени аналитички оквир овдје ћемо примијенити у анализи неких елемената правно-институционалне структуре досадашњег тока трансформације југословенског друштва.

Телеолошки моменат у обликовању правно-институционалне структуре трансформације обухвата цјелину друштвене промјене: уклањање старе структуре, институције које задовољавају потребе транзиције и институције које ће одговарати новом друштву.

Анализом садржаја Устава СРЈ (1992) и системских закона: о предузећима (предлог 1995), о друштвеном капиталу (1990), о радним односима (предлог 1995) и др. долазимо до закључка да се губи главна карика у ланцу: *веза између принципа и циљева.*

Индивидуалитет уопште, предузетништво и предузетник дефинисани у Уставу кроз принципе слободе, обавезе и права грађанина, зајамчену својину, аутономију привредних субјеката - редукују се у системским законима тако да дуготрајно усмјеравање начина производње друштвеног живота у правцу изградње стабилног и хармоничног и истовремено динамичког и демократског друштва остаје у другом плану, а примарну позицију добија програм владајуће структуре са главном улогом владајуће политичке партије. Држава као најмоћнија институција умјесто да заступа грађанина, предузетника, капитал уопште својом општом регулативом и у том случају буде грађанину непротивурјечна и неогуђена јавља се као арбитар и заступник припадника владајуће структуре, односно владајуће партије. У том контексту су и редукације у Закону о предузећима: редукован појам предузећа, недефинисан појам предузетника, менаџера, с тим у вези управљања и руковођења, непринципијелно рјешавање партиципације радника у управљању предузећем, гдје се не узима рад као основ већ облик предузећа (у друштвима капитала и јавним предузећима запослени у управни одбор бирају једну трећину чланова, а о предузећима с приватним капиталом једног представника, док се у Закону о радним односима истиче принцип истих права без обзира на својински однос. Све ове пермутације имају за посљедицу стварање друштвене ситуације у којој *командна улога државе остаје неопходна.* Принцип подјеле власти на законодавну, извршну и судску, јасно назначен у Уставу, као основ ограничења владе и моћи државе, тј. смањења улоге државе у привреди и смањења контроле државе над друштвом, губи неопходну везу са објективним претпоставкама. Кидање везе каузалног и телеолошког је очигледно.

У укупној промјени социјалистичких друштава централно мјесто припада промјени на подручју својине. Државо-друштвена својина је била основа статичког и тоталитарног друштва. У предузеће је делегирана политичка моћ која је функцију управљања и руковођења подређивала политици и тиме је чинила спором, неблаговременом и неефикасном. Грађанин је био без сопствене основе слободе и социјалне сигурности.

Једини начин да грађанин добије сопствени основ социјалне сигурности и слободе и да се понаша по законима своје рационалности, а не по наметнутој туђој рационалности, да предузеће добије аутономију, да се ослободи политичке контроле и у њеној функцији социјале, јесте приватизација којом ће се успоставити приватна својина и из ње изведени други рационални облици својине.

Значи, укидање државно-друштвене социјалистичке својине и успостављање примарности приватне својине нужна је претпоставка остваривања циља трансформације. *При томе, морамо имати у виду јако бићину чињеницу да политички плурализам и демократизам има суштинску основу у примарности приватне својине, а не у својинском плурализму.*

Теза о равноправности облика својине (државне, друштвене, мјешовите, приватне) која у разним облицима фигурира у правно-институционалним актима и политичким програмима нема консеквентну теоријску утемељеност. На основу ове тезе даље се изводи став: "није циљ приватизација, већ ефикасност". Инсистирање на равноправности облика својине налази упориште у исфорсираном значењу ефикасности "по себи", односно измјештању ефикасности из логичког система назначене скице. Овим се поступком ефикасност из домена валоризационог критеријума премјешта у домен циља. Тако се за друштвену својину налазе примјери ефикасности, заборављајући при том јаку финансијску и политичку подршку, заштиту, а тиме и фаворизацију.

У Србији се све до сада осјетно бранила друштвена својина, истичући при том да јој је једина слабост што се у предузећу задржава политика.

У Црној Гори се форсира програм трансформације са наглашеном приватизацијом која ће обезбиједити настајање тржишта, јачање тржишних принципа и тако онемогућити да власт и политика економију контролишу у самом предузећу. Истина, постоји опасност задржавања државног монопола, а тиме и политичког, преношењем неидентификованог капитала (око 60%) на институционалне фондове (фонд за развој, пензијско-инвалидски фонд, фонд за запошљавање), иако се наглашава да овај капитал неће добити статус државне својине, јер су фондови конципирани тако да ће и они функционисати на тржишним принципима (њихова је обавеза и интерес да обезбиједи промет повјереног им капитала и истовремено ојачају и консолидују сопствене изворе својине).

Исти поступак, као с ефикасношћу, имамо и у случају не мање важних и индикативних валоризационих критеријума који се односе на оцјену самог тока трансформације, као што су: запосленост, добровољност, правичност, брзина, очување друштвеног капитала итд.

Понуђени аналитички оквир обезбјеђује рационалан приступ и у идентификовању носиоца друштвене промјене. Избор ће пасти на оне субјекте који објективно могу поступним промјенама успостављати односе између грађана и институција на начин који води прогресу. То неће бити субјект који на ирационалним елементима (крви, тлу, раси, нацији, класи) гради утопијски инжињеринг обећавајући "свијетлу будућност".

Досадашњи ток трансформације, као што је показано, не обезбјеђује рационално конституисање носиоца промјене. Не појављује се ни једна социјална снага која је способна да аутономно игра своју улогу: модернизацијска елита, предузетници, средњи слој, радници, синдикат итд. Владајућу структуру интересују само оне снаге које ће носити њен редуктовани програм. Већ је створена јако противрјечна социјална структура: уски врх обогачених и политички моћних, широки слој осиромашеног становништва, практично без средњег слоја (или са старим средњим слојем), уз политичку структуру са непринципијелним коалицијама које трају док су у функцији одржавања на власти или текуће борбе за власт опозиционих партија (СПС, СРС). Трајност актуелних коалиција показује колико су утемељене на принципјелним, тј. на рационалним основама (НС ЦГ - ЛС ЦГ, СПС-ЈУЛ).

У свим фазама трансформације нормално долази до промјена у економској, политичкој и социјално-психолошкој сфери и утицају спољних фактора што захтијева извјесна адаптирања у сфери стратегије и тактике, средстава, али не и у сфери темељних принципа и циљева трансформације. *Ако је трансформација процес, то не значи да и циљ трансформације можемо означити као процесно стање које се мијења зависно од свакодневних околности и постојеће политичких процјена тих околности.* Примјена ове логике на принципе и циљеве трансформације - логике честог мијењања принципа и циљева - јесте у функцији стварања хаотичног стања које погодује оним снагама које желе да остваре "процват на хаосу". У суштини ради се о већ назначеном методу кидања везе између каузалног и телеолошког. Чињеница је да су блокада, санкције, пад привредних активности, животних стандарда, кидање репродукционих токова неповољнији фактори за процес трансформације. Међутим, све то не значи да се у сфери темељних принципа и циљева морају вршити радикалне промјене. Зашто би главни циљеви: власничка трансформација, стварање тржишта капитала и рада, предузетничког духа - морали бити одложени или успорено њихово остваривање? Одговор на ово питање већ дају анализе које тврде да су отежавајуће околности чак стимулативно дјеловале у развоју предузетничке инвентивности. Владајућа структура уводи у оптицај сасвим друго објашњење: нове околности нијесу омогућиле остварење раније постављених циљева. Она, наравно, занемарује чињеницу да су те нове околности нужност "испровоцирана" њеним активностима, а не "природни" ток друштвеног кретања. Међутим, за владајућу структуру је битно да овим "кидањем" везе између полазних принципа и циљева трансформације остварује властити циљ - већ трећи пут побјеђује на изборима. *Тако се поново (као у социјализму) рационалној властитој преживара у рационалној свих кидањем узрочној низа и његове везе са циљевима.* Наравно, не треба се плашити да човјек кида узрочни низ, јер је он једино биће које "прекида узрочни низ универзума", али треба знати са којим циљем се то чини. Рационално и морално је то чинити да би се стварали услови за испољавање слободе, а не њено осујећивање.

Дјелотворност назначене скице није само у теоријско-методолошкој основаности социолошког изучавања трансформације (бивших) социјалистичких друштава, већ и у погледу њихових усмјеравања ка консолидацији демократског поретка у њима. Веома је употребљива као инструмент у континуитету контроле од стране грађана и демократских институција да власт и у домену процјене резултата трансформације не задржи монополску позицију.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Милан Ковачевић, *Телеологија и Антропологија*, Филозофско друштво Србије, Београд, 1980.
2. Карл Р. Попер, *Ошворено друштво и његови невријашељи*, БИГЗ, Београд, 1993.

3. Младен Лазих, *Присјуй критичкој анализи појма транзиције* (у студији: Својина, предузетништво, транзиција ур. Слободан Вукићевић, Институт за филозофију и социологију Филозофског факултета Никшић), Никшић 1995.

4. Владимир Гоати, *Демокрајска транзиција у Србији (1990-1994)*, Гледшпта, 1-6, Београд, 1994.

Prof. dr Slobodan Vukićević

DEMOCRACY IN THE YUGOSLAV FEDERATION - BETWEEN PRINCIPLES AND GOALS

Summary

Theoretico-methodological draft of sociological studyng of defining of the transformation of socialist society, which has been presented here, includes the following elements: subject, principles, goals, strategy and tactics, the value system and the result. Accuracy and consistency in the relations of these elements make the analytical framework providing the sociological research on the transformation of socialist societies with scientific bacground and completeness. In that context sociological science is able to follow the continuity of the connection impossible to answer the main question, i.e. wehre former socialist societies aspire. The study of the aforementioned connection is aiming at three stages of transformation: the abolition of socialism, transition, establichment of the new society.

Designated analytical framework is aplied here in the analysis of some elements of the legal institutional structure of the course of transformation of the Yugoslav society affected so far. Due to this analysis it is concluded that the main link is missing: the connection between principles and aims. Once more (like in socialism) rationalism of authorities transformed into rationalism of all by means of breaking casuality sequence and its connection with the aims. The efficacy of the presented draft does not lie only in theoretico-methodological foundation of the sociological study of (the former) socialis societies, but also in their being directed towards the consolidation of democratic order in them.

Key words: transformation of socialist society, transition, aim, principle, causative, individuality in general, private property teleological, institution, democratic order, wholeness of society.

